

**KADIN EĞİTİMİ BAĞLAMINDA
HANIMLARA MAHSÛS GAZETE**

Arzu ŞEYDA*

ÖZET

Bilindiği gibi 19. asırda Türkiye’de önemli siyasî, sosyal ve kültürel değişimler meydana gelmiştir. Bu değişim sürecinde özellikle Türk aile hayatında birtakım yeniliklerin bilinçli olarak gerçekleştirilmesi arzu edilir. Bu amaçla dönemin basın organlarında kadın ve problemleri üzerinde durulur. Hatta sırf “kadınlara mahsûs” gazete ve dergiler çıkarılır. Bu yazılarda çoğunlukla kadının eğitimi meselesi üzerinde durulur. Gerek aile hayatının gerekse toplum hayatının güzelleşmesi ve sağlıklı olabilmesinin ancak eğitilmiş kadınlarla mümkün olabileceği düşüncesi ön plana çıkar.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Eğitim, Aile, Toplum

ABSTRACT

As known, there appeared important political, social and cultural changes in Turkey in the 19th century. Within that process of change, conscious realization of some innovations in Turkish family life was demanded. Therefore, issues relating women and their problems were focused on in some of the periodicals and newspapers of the period.

In addition, newspapers and periodicals peculiar to women were published. In the writings of these periodicals and other written materials the issue of education of women was emphasized. The idea that both family and social lives of healthy and favourable features could be attained only through educated women went to the fore.

Key Words: Woman, Education, Family, Society

1 1839’da ilân edilen Tanzimat’la birlikte, modernleşmeye paralel olarak Osmanlı Devleti’nde kadının gerek aile ve gerekse toplum içerisindeki yeri değişime uğrar. Değişen sosyal şartların etkisiyle aile içerisinde eş ve anne rolleriyle sınırlanmış olan kadın, toplumsal hayatta farklı bir yer kazanmak ister. Tanzimat’a kadar kadın, toplum hayatında arzu edilen yeri alamamış, eğitimden yoksun bırakılmış, sosyal, siyasal ve ekonomik haklarını elde edememiş, yalnızca eşine karşı görevlerini yerine getiren, çocuk doğuran, onları büyütüp yetiştiren bir varlık olarak

* Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı

düşünülmüştür. Ancak, Avrupa'ya yönelişten sonradır ki Osmanlı'da kadının toplum hayatında tabiatına uygun olarak yerini alması, eğitilmesi gerektiği düşüncesi bir problem olarak ele alınır.¹ “Kadının aile ve toplumdaki yeri nedir, ne olmalıdır?”, hatta “Kadının eğitimi nasıl olmalıdır?” gibi sorulara cevap aranır.

Tanzimat'tan sonra Osmanlı devletinde kadının konumunun tartışmaya açılması, onların toplumsal hayata katılmalarını, eğitim, hukuk ve siyaset alanlarında bazı haklar elde etmelerini sağlamıştır. Bu dönemde kadınlar, haklarını elde edebilmek ve toplumda var olmak adına bazı aydınların da desteğini alarak mücadele etmişlerdir. Bu mücadelede üst sınıftan bazı eğitilmiş kadınlar, öncü olmuşlardır. Saray ve devlet idaresinde zengin, kültürlü ailelerin çocukları olan bu kadınlar özel eğitim almışlardır. Konaklarda özel hocalardan Arapça, Farsça, Fransızca ve diğer batı dillerini öğrenmişlerdir.² Edebiyat, tarih, felsefe gibi çeşitli bilimlere de öğrenen bu kadınlardan Fatma Aliye, Ayşe Sıdika, Emine Semiye, Makbule Leman, Halide Edip gibi önemli isimlerin yazılarını Hanımlara Mahsûs Gazete'de görmekteyiz.³

Batıya yönelişimizle birlikte hayatın bütün cephelerinde batı tarzında kurumsallaşmaya gayret eden Osmanlı Devleti'nde aydınlar tarafından söz konusu meselede Avrupa örnek gösterilir. “Milel-i mütemeddine” olarak nitelendirilen bu âlemde kadının aile ve toplumda sahip olduğu hakları ileri sürülerek Osmanlı Devletinde de kadının çağa uygun bir konuma gelmesi gerektiği yolunda teklifler ortaya konulur. Kadının toplumsal hayat içerisinde görev alabileceği yolunda fikirler ileri sürülür. Boyutları hakkında

¹ Fatma Aliye, Hayatttan Sahneler (Levâiyih-i Hayat), (hzl. Tülay Geçtürk Demircioğlu), İstanbul 2002, s. VII

² Fatma Aliye, Age., s. VII

³ Dönemi içerisinde kadınlara yönelik yayınların içerisinde en uzun süreli olan Hanımlara Mahsûs Gazete, 1Eylül 1895 – 25 Haziran 1908 tarihleri arasında İstanbul'da çıkarılmıştır. 13 yıl boyunca 612 sayı olarak yayımlanan gazetenin sahibi İbn-ül-Hakkı Tâhir Bey'dir. Gazetenin yayın politikası “Gazetemizi neşretmekten maksadımız menâfi-i mülkü devlete hizmet-i ciddiyyeden ibarettir. Erbâb-ı hamîyyet ve gayretin âsâr-ı fikriyye ve kalemiyyelerini dâima intişâr ederiz. Gazetemiz hâsılâtından yüzde beşi gelinlik ve kimsesiz kızlara sâye-i hazret-i padişahıyla cihaz parası olarak verilecektir.” şeklinde ifade edilmektedir. (Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler/İsimler/Eserler/Terimler, Dergâh Yayınları, Cilt 4, s.99.) Zengin bir yazar kadrosuna sahip olan Hanımlara Mahsûs Gazete'de kadın yazarların sayısı oldukça fazladır. Nigâr bint-i Osman, Fatma Aliye Hanım, Fatma Zehra, Leyla (Saz), Fatma Fahrunnisa, Makbule Leman, Münire Hanım gibi dönemlerinin saygın şâir ve yazar kadınları bu gazetenin çatısı altında toplanmışlardır.

tartışmalar başlar. Hatta içeriğini kadın ve problemleri ile sınırlayan gazete ve dergilerin sayısı gittikçe artar.⁴

Yayımlandığı dönemde önemli bir yere sahip olan Hanımlara Mahsûs Gazete, Avrupa gazetelerinden aktardığı makaleler ve edindiği bilgiler ışığında Osmanlı toplumunda kadın ve aile problemi üzerinde durur:

“Nisvânın ricâl derecesinde hâiz-i nisâb-ı ma'lûmât olmasını ve Dâr-ül-fünûnlarda tekmil ulûm u funûn eylemesini tercih edenler ve tahsil-i maârifte erkek ile kadın arasında bir fark bulunmasını ilzâm etmeyerek kadın, erkek her sâhib-i akıl ve zekânın istediği ve gayret ve isti'dâdının müsâid olduğu derecede tahsiline mümânaat etmek istemeyenler pek çoktur ve hemen şimdi bu fikir âlem-i medeniyetin her köşesinde umûmlaşmıştır..”⁵

Avrupa'da kadının istediği eğitimi almakta serbest olması, bir meslek sahibi olarak ekonomik özgürlüğünü elde etmesi ve en önemlisi toplumda varlığını kabul ettirerek birtakım sosyal ve siyasal haklar kazanması Osmanlı toplumunda da bu konunun gündeme gelmesine yol açmıştır. “Kadının eğitimi ve toplumdaki yeri nasıl olmalıdır?” sorusuna cevap aramaya başlanmış, çeşitli fikirler ortaya atılmış, Avrupa gazetelerinden aktarılan makalelerle de kadının sosyal ve siyasal haklar kazanması fikri desteklenmiştir.

“Bugün Avrupa'da bir kadın arzusuna tevâfuk ederse bir erkek kadar âlim olabilir. Hakkıdır. Bu hakk müsellemdir ve kimse kendisinden bunu nez' etmez. Şimdi Avrupa ve Amerika'nın bir çok dâr-ül-funûnlarına kadınlar kabûl edilmektedir. Tıbb ve hukûk tahsil ederek tabîb ve avukat oluyorlar. Terakkiyât-ı nisvân tarafdarânının gayretiyle otuz sene evvel yalnız ricâle mahsûs addedilen meslekler şimdi kadınlar için de güşâdedir. Yalnız tabâbette ve da'vâ vekâletinde değil –şuabât-ı ulûmdan bazılarına ve

⁴ Bu dönemde aileye ve kadınlara yönelik çıkarılan süreli yayınlar şunlardır: İstanbul'da yayımlanan Terakki gazetesinin haftalık ilavesi olan Terakki-i Muhadderât (28 Haziran 1869-20 Ağustos 1870, 48 sayı), İstanbul'da çıkan Vakîf Yahut Mürebbi-i Muhadderât (27 Eylül 1875 - 4 Aralık 1875, 8 sayı), Selanik'te çıkan aynı zamanda çocuklara da hitap eden Âyine (4 Kasım 1875 - 15 Ekim 1876, 39 sayı), Şemseddin Sami'nin çıkardığı Aile (27 Mayıs 1880 - 10 Haziran 1880, 3 sayı), Mahmut Celâlettin'in çıkarmış olduğu İnsaniyet (1882-1883, 2 sayı), Hanımlar (1882-1882), Şükûfezâr (1887-1887, 5 sayı), Mürüvvet (28 Şubat 1887 - 26 Nisan 1887, 9 sayı), Parça Bohçası (1889-1889), Hanımlara Mahsûs Ma'lûmât (5 Ağustos 1895-3 Ocak 1896, 17 Sayı), (Komisyon, Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası, İstanbul, 1992)

⁵Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Avrupa'da Terbiye-i Nisvâniyye, S. 145 (1 Kânûn-ı Sâni 1313), s.2.

kemâllerine göre- kadınlar sâir hidemâtta da ibrâz-ı ehliyyet eylemişlerdir.”⁶

Hanımlara Mahsûs Gazete’de yayımlanan yazılarda, aktarılan makalelerde Osmanlı kadınının aile ve toplumdaki yerinin ve eğitiminin nasıl olması gerektiğine yönelik eleştiriler yapılır ve bazı öneriler ortaya konulur. Biz bu yazımızda söz konusu meseleyle ilgili görüşleri genel olarak “Ailede Kadın” ve Toplumda Kadın” başlıkları altında incelemeye çalışacağız.:

I. Ailede Kadın

Hanımlara Mahsûs Gazete’deki yazılarda kadının ailede çok önemli bir yere sahip olduğu vurgulanarak “*biz isteriz ki kadın âilenin şerefi, sebeb-i bahtiyârîsi, revnakı, müdürü ve müdebbiri olsun vâlide, zevce, hemşîre, kerîme diye hürmet edelim, sevelim...*”⁷ denir.

Bu yazılarda kadının eğitim görmesi, meslek hayatına atılması istenir. Ancak kadının aslî yükümlülüklerini de ihmal etmemesi gerektiği belirtilir.

Bu yükümlülükler; “*Kadınlar ulûm ve fînûnun her şü’besinde iktisâb-ı ma’lûmât etsin. Mecbûr oldukları yerlerde müktesebât-ı ilmiyyesini vasıta-ı maîşet kılsın. Fakat terakkiyât-ı fikriyye dâiresinden ayrılmasın. Vezâif-i asliyyesinden tebâud etmesin.... Umûmu, ma’lûmâtından, zekâ ve irfânından müstefîd kılabilirler. Fakat âile içinde kadının vazîfesi neydi? Evlâd yetiştirmek ve evlâdına terbiye vermek, âilenin idâresini ve saâdetini te’mîn etmek. Hüsn ü letâfetiyle câzibesiyile nezâket ve şefkatiyle zevcine, evlâdına müşevvik olmak, onların güşâdı, fikr ü râhat-ı kalp ve vicdânını husûle getirmek...*”⁸ getirmek şeklinde ortaya konulur. Ancak kadının, bir anne ve bir eş olarak söz konusu sorumlulukları yerine getirebilmesi için de genç kızlık döneminde yeterli bilgi beceri ve birikime sahip olması gerektiği üzerinde durulur.

Kadının bir “genç kız” olarak adlandırılan yaşam kesitindeki en önemli sorunu kuşkusuz eğitimidir. Osmanlı Devleti’nde kızların bir program dahilinde eğitilmesi düşüncesi ancak Tanzimat devrinde ortaya çıkmıştır. 1839’dan sonra yüksek okullar ve üniversiteler kurulmaya başlanmıştır. Ancak kızların eğitimi konusu, 1869 yılına kadar eğitim programlarında yer alamamıştır. Dönemin Millî Eğitim Bakanı Saffet Paşa’nın çabaları ile hazırlanan ve 1 Eylül 1868’de (24 Cemaziyülevvel 1286) çıkan Maarif-i

⁶ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Medenî Kadınlar, S. 117 (19 Haziran 1313), s. 1.

⁷ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s. 1.

⁸ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Terakkiyât-ı Nisvâniyye”, S. 127 (28 Ağst. 1313), s.2.

Umumiyye Nizâmnâmesi'nde kız çocuklarının 6–11 yaş arasında sıbyan mekteplerine devamı zorunluluğuna yer verilir. Bu nizamnamede yer alan kararlardan biri de büyük şehirlerde kız rüştiyeleri açılmasına yöneliktir. Her ne kadar 1859 yılında İstanbul'da bir kız rüştiyesi açılmışsa da bu okulu diğerleri izleyemediğinden alanında tek okul olarak kalmıştır. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti'nin gerileme döneminde kızların eğitiminin dikkate alınması önemli bir adımdır.⁹

“Yine Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nin 68-78. maddelerinde kız sıbyan mekteplerine ve rüştiyelerine öğretmen yetiştirmek üzere İstanbul'da bir kız öğretmen okulu (Darü'l-Muallimat) açılması planlanmıştır. 26 Nisan 1870'te açılmış olan bu okul, 1914'te İstanbul'da İnas Darü'l-Fünûnu açılıncaya kadar kızlar için tek öğretim kurumu olma özelliğini korumuştur.”¹⁰

Genç kızlara yönelik okulların açılması ve genç kızların eğitime önem verilmesi meselesi Hanımlara Mahsûs Gazete'nin sayfalarında da okuyucularına aktarılır. Kız okullarının açılması ile ilgili bir yazıda bu okulun önemine ve öğretmenlerinin de kadın olmasına dikkat çekilir:

*“Bundan birkaç sene evvel memâlik-i mahrûsada inâsa mahsûs bu derece muntazam mektepler yoktu ve husûsiyle muallimler her hâlde zükûrdan idi. Avrupa'da olduğu gibi bugün pâ-y-i taht-ı saltanat-ı seniyyede erkekler derecesinde terbiyeyi ve şarkta dahi hemcinslerini derece-i âliye-i maârifte isâl edecek istidâdi hâiz kızlar yetişiyor. İşte bu da bu mektepte tedrisi der-uhde eden müstaid-i muallimenin vücûduyla müdelleldir. Memleketin te'mîn-i istikbâline medâr-ı küllisi olan bu mektebin ehemmiyyetini takdîr etmeyecek kimse bulunamaz.”*¹¹

Genç kızların eğitiminin hem aile hayatında, hem toplum hayatında önemli olduğu kabul edilir. Çünkü, bu günün genç kızları yarının anneleridir. Bir memleketin geleceğini de onların yetiştireceği çocuklar oluşturacaktır. “...bir kadının pederinin hânesinden istikbâlde hâmisi olacak zevcinin hânesine gideceği güne kadar tahsili mümkün olan ulûm ve fûnûnu öğrenmeğe çalışmış”¹² olması birçok bakımdan faydalıdır. Çünkü; “Ma'lûmatlı bir kadından terbiyece, ahlâkça, ekonomice edilecek istifâdenin derecâtı” büyüktür.¹³

⁹ Emel Doğramacı, Türkiye'de Kadının Dünü ve Bugünü, Ankara, 1997, s. 19-21

¹⁰ Emel Doğramacı, Age., s. 21

¹¹ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Başlıksız, S. 102 (27 Şubat 1312), s.1.

¹² Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s.1.

¹³ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s.1.

Bu sebeple kadınların eğitime küçük yaşlardan itibaren dikkat edilmesi gerektiği “*Teşbîhât-ı şâirâne ile bir kadın çiçeğe teşbih edilsin. Çiçeğin neşv ü nemâsına dikkat ve i'tinâ' kılındığı hâlde netîce ve semeresi bi-t-tab'i güzel olur. Bakılmadığı hâlde o çiçek solar, kurur, mahvolur. Bunun gibi kadın da henüz vakt-i şebâbında iken ta'lîm ü terbiye ve tahsîline fevk-al-hadd i'tinâ' kılındığı hâlde o kız fa'âl, zekî, âkile ve muktedire bir kadın olur.*”¹⁴ cümleleriyle ifade edilir.

Hanımlara Mahsûs Gazete’de “Hoca Hanım” başlığıyla yayımlanan yazılarda çocuklara ve genç kızlara yönelik eğitici bilgiler verilir. Ana-babaya, büyüklere sevgi ve saygı, küçüklere şefkat, tevazu, vakar, namus, şeref, nezaket, nezafet, doğruluk, vatan, millet sevgisi gibi dinî, millî ve insanî değerlerin genç kızlara kazandırılması yolunda açıklamalar yapılır. Böylelikle genç kızların ahlâk bakımından eğitimine katkıda bulunulur.

Gazetede işlenen konulardan biri de evliliğdir. Kadınların ve erkeklerin evlenirken dikkat etmeleri gereken noktalar üzerinde durulur:

“*Beşer, asâlet-i fitriyyesinin icâb eylediği mâişet-i ma'sûmâneyi, saâdet-i hayatı intihâb edeceği arkadaşıyla bir hayat-ı müştereke-i ma'nevîye vücûda getirmekle istihsâl eder. Bu râbîta, surf maddî ve muvakkat değil, lâhûtî bir muâşeret, ahenkdâr bir saâdet içinde onu akdedenlerin ömürlerini sürmek lâzım gelir. İşte iştirâk-ı hayatın en vâsî ma'nâsı da budur ki bunu hâsıl etmek şahsî ve ma'nevî bir çok şerâite riâyette mümkündür.*”¹⁵ denir.

Evlilikte, eşlerin ruhsal ve fiziksel olarak sağlıklı olmaları da dikkat edilmesi gereken noktalardan biri olarak sunulur. Çünkü bu, kurulacak ailenin teminatıdır. Sağlıklı olmayan eşlerin evliliklerinin hem kendilerine, hem ailelerine, hem de toplumun geleceğine zarar vereceğine dikkat çekilmektedir: “*Ahvâl-i sıhhiyye ve şahsiyyenin gayr-i kabil-i inkâr olan te'sîrât-ı husûsiyyesinden mâ-adâ bütün aileye, bütün cem'iyetin hayat-ı müstakbesine taalluk ettiği muhakkaktır ki bu cihetin dahi -kabl-el-izdivâc-ı şerâit sırasında- alâkadâr olanlarca bi-l-hâssa nazar-ı dikkate alınması derece-i elzemiyettedir... Zevc ile zevceden birinde mevcûd olup izdivâc ettikten sonra vahîm bazı netîceler hâsıl etmek isti'dâdında bulunan bir hastalığa, yahut birinden diğerine intikal edebilen sârî bir illetin bulunabilmesi ihtimâline karşı nazar-ı dikkati dört açmalıdır. Irsî olan rahatsızlıklar ileride tehlikelere yol açacaktır. “Bir de “verâset”e tâbi’ bazı*

¹⁴ Hanımlara Mahsûs Gazete, Avânzâde Mehmet Süleyman, “Kadınlar”, S. 105 (20 Mart 1313), s.1.

¹⁵ Hanımlara Mahsûs Gazete, Nâzikîzâde Mehmet Hilmi, “Hayât-ı Aile”, S. 109 (17 Nisan 1313), s.3.

ahvâl ve emrâz var ki ailenin hayat-ı müstakbelesini tehdîd etmek itibâriyle ehemmiyetsiz addolunamaz.”

Ayrıca yayımlanan makalelerde akraba evliliği yapmanın yanlış olduğu da vurgulanmakta ve zararları anlatılmaktadır.¹⁶ Evlenecek kimselerin eş seçiminde genellikle maddi değerlere önem verdikleri, ancak sağlıklı bir ailenin kurulması için dikkat edilmesi gereken asıl noktaların bu olmadığı vurgulanır:

“Her hâlde izdivâca nâm-zed olanların tahkik-i ahvâli sırasında -ki âle-l-ekser çeyiz ve servet ve câha, ağırlık, yüz görümlüğü, mikdâr-ı nikâha dâir menâfi’â inhisâr eder- ileride ailenin hayat ve saâdetini zehirlemesi muhtemel olan bazı hastalıkların te’sîrât-ı irsiyyesi nazar-ı dikkate alınmakla âkılâne hareket edilmiş olur.”¹⁷

Ayrıca evlilikte yaş meselesinin önemi üzerinde de durulmuştur. Hangi yaşta evliliğin doğru olacağı konusunda tıbbın dikkate alınması gerektiği *“Her hâlde izdivâc için mütenâsib bir sinn göstermek tabâbete ait bir vazîfedir.”¹⁸* cümlesiyle ifade edilir

Erken yaşta evlenmenin eşler ve doğacak çocuklar açısından getireceği olumsuz sonuçlara, *“kaide-i sıhhiyye ve fenniyye izdivâc için böyle bir hadd ta’yîn ediyor, ve bundan erken vuku’â gelecek izdivâcın gerek zevceyn için ne gibi mazarratları mücib olacağını ve gerek evlâd ve ahfâd üzerinde te’sîr göstererek bunların bünyelerini çelimsiz ve zaîf bırakacağını ber tafsîl meydâna koyuyor.”¹⁹* sözleriyle dikkat çekilir.

Hanımlara Mahsûs Gazete’de sağlam ve sağlıklı bir ailenin kurulması için eğitilmiş bir genç kızın **“eş”** olarak üzerine düşen görevleri ihmal etmemesi gerektiği üzerinde durulur. Sosyal hayatta bir statü kazansa da bunun, kadının asıl görevlerini yerine getirmemesi için bir gerekçe olmadığı belirtilir. Çünkü; *“Kadın tabîb, da’vâ vekîli olmadan, zabtiyyelik etmeden evvel “zevce”dir. Mukaddes san’atlarla şimdiye kadar âlem-i insâniyyette mazhar-ı i’tibâr ve vakar olmuştur. Nisvâniyyetin şeref-i mübecceli ve mevki’-i muhteremi bu cihettedir.”²⁰*

¹⁶ Hanımlara Mahsûs Gazete, Nâzikizâde Mehmet Hilmi, Agm., s.3.

¹⁷ Hanımlara Mahsûs Gazete, Nazikizâde Mehmet Hilmi, Agm., s.3.

¹⁸ Hanımlara Mahsûs Gazete, Nazikizâde Mehmet Hilmi, Agm., s.3.

¹⁹ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Kaç Yaşında İzdivâc Etmeli?”, S. 138 (13 Teşrin-i Sâni 1313), s.4.

²⁰ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Makale-i Mahsûsa: Terakkiyât-ı Nisvâniyye”, S. 127 (28 Ağustos 1313), s.2.

Kadının iyi bir eş olabilmesi için bilinçli ve eğitilmiş olmasının önemi vurgulanır. Eğitilmiş bir kadından terbiyece, ahlâkça, ekonomice edilecek istifâdenin derecesi doğal olarak yüksek olacaktır. Kadının sahip olması gereken bir özellik de kocasına karşı hoş görünmesi, nezaket ve letafetini kaybetmemesidir. Yani kadın toplumsal yaşama atılırken tabiatın ona bahşetmiş olduğu yaratılış özelliklerini de korumalıdır. Çünkü; “*Kadının nezâket ve letâfeti, öteden beri yani bu âleme bu nizâm verileliden beri ricâlin matmah-ı intizârı olmuştur. Terakkiyât-ı fikriyyeyi te'mîn eden sanâyi'-i nefisenin, edebiyatın, eş'ârın, mûsikinin, resmin başlıca müşevviki letâfet-i nisvân olmuştur. Bunlarsız âlem-i medeniyyeti bugün tasavvur mümkün değildir. O hâlde kadının letâfetini kaybetmesi de te'sisât-ı medeniyyet-i hâzıraya bir ta'arruzdur.*”²¹

Aile hayatının önemi üzerinde durulan bu yazılarda kadınların evin idaresinde, düzenlenmesinde, aile bireylerinin rahat etmesinde yapması gerekenler de ifade edilmektedir. Bir kadın, elinden geldiği kadar evini “*hüsn-i sûrette*” idare etmelidir. Aile bireylerinin evin içinde rahat bir yaşam sürmesini sağlamalıdır. Çünkü; “*Merâtib-i beşeriyyenin hangi derecesinde bulunursa bulunsun bir erkek için aile hayatı yani hânesinin içi idbâr ü felâketi ve ferah ü saâdeti nokta-i nazarından pek ehemmiyetlidir.*”²²

Bu yazılarda kadının evin idaresinde asıl unsur olduğu, kadının ailenin mutluluğunu, devamını sağlayıcı bir rolünün bulunduğu ifade edilir. Erkeğin evin geçimini sağlamakla yükümlü olduğu belirtilir. Erkek, ister önemli bir işte, ister sıradan bir işte çalışsın akşam evine geldiğinde günün yorgunluluğunu üzerinden atabilmelidir. Bunun için de kadın, eşinin hem ruhsal, hem de fiziksel yorgunluğunu gidermek için çaba göstermelidir. Güler yüzlü olmalıdır.²³

Böylece aile ortamında, evinde mutlu olan bir erkeğin, işinde üretkenliğinin artacağı; “*mesâîsinden evlâd-ı memleketin müstefid olacağı.. büyüklerine ve vatanına karşı vazîfe-i mukaddesini bi-hakkın îfâ*” edeceği de işaret edilmektedir.²⁴

Hanımlara Mahsûs Gazete’de bir “**anne**” olarak kadının görevlerinin ne olduğu ve nasıl olması gerektiği de irdelenir. Tabiatın kadına yüklediği sorumlulukların modernlik adına ihmal edilmemesi, kadının bunlardan soyutlanmaması gerektiği vurgulanır. Kadının eğitiminin ve ilerlemesinin nasıl olması gerektiğine yönelik ileri sürülen tekliflerde

²¹ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s.2.

²² Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Hâne İçinde Tezyînât”, S. 130 (18 Eylül 1313), s. 1.

²³ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s. 1.

²⁴ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s. 1.

“Kadına vazîfesini, tabîyatını, hilkatini kaybettirmeden terakkisini te’min etmek hem onun istifâdesini tahsil etmek hem de hey’et-i ictimâîyyenin nizâmını muhâfaza eylemektir.” fikri ağırlık kazanır. Çünkü; “Bir kadını birkaç vazîfeden tecrîd ederek mütâlaa etmek hey’et-i ictimâîyyenin devâmına insâl-i beşeriyyenin bekasına sû-i kastır.”²⁵

İyi bir anne olmak, iyi bir eğitim almakla mümkün olacaktır. Ailenin ve toplumun geleceği olarak kabul edilen çocuğun yetiştirilmesinde annenin eğitiminin önemi şu sözlerle ifade edilir: “Efrâd-ı millet âtîde etfâlden teşekkül edecektir ve etfâl-i memleket bir milletin istikbâli demektir. Hâl-buki bunların ilk terbiyetgâhı analarının kucagıdır. Terbiye-i esâsiyyeyi burada alacaklar. Öyle bir terbiye-i esâsiyye ki ileride terbiye-i milliyye bununla hâsıl olacaktır.”²⁶

Gelişmenin sağlanabilmesi toplumu oluşturan bütün fertlerin eğitilmesiyle mümkün olacaktır. Artık toplumda önemli sorumlulukları olan kadının eğitiminin cemiyetin gelişmesi için gerekliliği kabul edilen bir gerçektir: “Kadınların tahsîl ve terbiyesi elzem olduğu ve bu husûsa masrûf olacak himmetlerin saâdet-i âtiyeyi te’min edeceği noktası ise bugün bütün erbâb-ı akıl ve hikmet nezdinde ve bütün millet-i İslâmiyye arasında şekk ve şüpheden vârestedir ve kat’iyyen müsellemdir.”²⁷

Hanımlara Mahsûs Gazete, kadının eğitilmesi ve sosyal hayatta kendini kanıtlaması fikrini savunurken, kadının ailedeki görevlerini reddetme noktasında değildir. Gazete, iyi yetişmiş, bilinçli kadınların varlığının hem toplum hem de toplumun temeli olan aile için bir çok bakımdan faydalı olacağını ortaya koymaktadır.

Hanımlara Mahsûs Gazete’nin sayfalarında ailede kadının, eş ve anne olarak taşıdığı yükümlülüklerinin yanı sıra, bir “büyük anne” olarak da yükümlülüklerinin olduğu hatırlatılır. Kadınların, belli bir yaştan sonra “solmuş bir çiçek”, “hâne müştemilâtından bir şey”²⁸ gibi söz gruplarıyla tanımlanarak aile içerisinde görevlerinin bittiği, yapacak bir şeylerinin olmadığı düşüncesinin yanlışlığına dikkat çekilir; hangi yaşta olursa olsun, kadının aileye ve topluma faydalı olabileceği vurgulanır.

Kadının insanlık âlemine hizmeti “yalnız çocuk makinesi olmakla değil, o çocukları âlem-i insâniyyete lâayk bir sûrette yetiştirmekle, onları bi-

²⁵ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Terakkiyât-ı Nisvâniyye”, S. 127 (28 Ağst 1313), s.2.

²⁶ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Kadınlarda Tahsîl ve Terbiye”, S. 140 (27 Teşrin-i Sâni 1313), s. 1.

²⁷ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s. 1.

²⁸ Hanımlara Mahsûs Gazete, Fatma Aliye, Başlıksız, S. 193 (18 Kânûn-ı Evvel 1314), s. 2.

*hakkın insan etmekle*²⁹ gerçekleşir. Bu hizmette kadın, büyük anne olarak daha etkin, daha önemli bir konuma sahiptir. O, yaşadığı tecrübelerden bilinçli bir şekilde yararlanarak gençlerin iyi yetişmelerine yardımcı olabilecektir. Büyük anne olarak kadının, gençlerin deneyimsizliklerinden doğabilecek hatalarının önlenmesi, iyi bir terbiye alarak aileye ve topluma faydalı bireyler olarak yetişmelerinde önemli bir rolü vardır.

Ancak çocukların eğitiminde bu derece önemli bir yeri olan büyük annelerin bir takım özelliklere sahip olması gerektiği belirtilir:

*“... ancak âlim, fâzıl ve mütefennin olması lâzım gelen büyük vâlideler ki onlar o mukaddes şeyhûhate bi-hakkın lâıyk olan bu vezâif-i mukaddeseyi de bi-hakkın ibkâ edebilirler. Bir büyük vâlideye dahi ulûm ve fûnûmun ne derecelerde lüzûmu olduğunu anlamalı! Ve âlim, fâzıl ve mütefennin büyük vâlidelere de cem’iyyet-i beşeriyyenin derece-i ihtiyâcını düşünmeli!”*³⁰

Ailedeki sosyal hayatın düzenlenmesinde ve güzelleştirilmesinde önemli görevleri üstlenen kadının, “**ev idaresinde**”, ailenin ekonomik durumunu düzenlemede de çok önemli bir konumda olduğuna dikkat çekilir: *“... Şirket-i idâre-i beytiyye mes’elesinde kadınlara düşen hassa-ı vazife yalnız hânenin idâresi cihetinde kalmayıp mesârif-i beytiyye bütçesini ta’dil gibi levâzım-ı zinde-gânının en mühimm dakikasına riâyet hizmetinde bulunur.”*³¹

Evin düzenlenmesinde fazla gösterişe kapılmanın yanlışlığı, düzen ve temizliğin önemi vurgulanır: *“Bir hânenin içinde ne kadar intizâm ve tahâret bulunursa orada yaşayan ailenin esbâb-ı istirâhati de o kadar te’mîn edilmiş olur. Ev içinde intizâm-ı idâreye de dikkat olunmak şartıyla bir aile efrâdının istirâhatine ne derece te’siri olacağı kolayca teslim olunur.”*³²

Ev idaresi ve ekonomi konusunda dikkat çekilen bir nokta da giyim kuşam meselesidir. Süslenmenin insanî bir davranış olduğu, bu duygunun en ilkel toplumlarda bile var olduğu belirtilmektedir. Kadınların yaratılışları gereği süse meyletmelerinin doğal olduğu, ancak burada aşırılığa varmamak gerektiği vurgulanır. *“... Bu sebebe mebnîdir ki hiss-i zînetperverâneyi beşeriyyetten nez’ etmek imkânsız olduğu gibi, makul de değildir. Bil-akis akıl, insanlar için zînetin lüzûmunu -akıl ve basîretin tahdîd etmiş olduğu*

²⁹ Hanımlara Mahsûs Gazete, Fatma Aliye, Agm., s.2.

³⁰ Hanımlara Mahsûs Gazete, Fatma Aliye, Agm., s. 2.

³¹ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Başlıksız, S. 102 (27 Şubat 1312), s.1.

³² Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Hâne İçinde Tezyînât”, S. 130 (18 Eylül 1313), s. 1.

*dâire-i i'tidâli tecâvüz etmemek şartıyla- kabul ve fakat her şeyde olduğu gibi ifrâtını reddeder ki bu da herkesçe musaddak bir keyfiyettir..*³³

19. yüzyılda Osmanlı Devleti'nde yenileşme ve batılılaşma sürecinde alafranga yaşam tarzının etkileri giyim, kuşam ve tüketim alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Bu dönemde yayımlanan gazete ve dergilerde moda sayfaları yer almakta ve bu sayfalarda son moda elbise modelleri verilmektedir. Hanımlara Mahsûs Gazete'nin moda sayfasında da elbise modelleri yer almaktadır. Bu sayfalarda toplumu moda ve tüketim alışkanlıkları konusunda bilinçlendirmeye yönelik yazılar da yer almaktadır.

Batılılaşma sürecinde etkileşimin doğal olduğu ifade edilmektedir: *“İnsanlar tabîat-ı medeniyeleri iktizâsınca nasıl dâimâ ictimâ' hâlinde yaşamağa, birbirleriyle peydâ-yı münâsebet, akd-i râbıta-ı muvâneset etmeğe muhtâc iseler, muhtelif cem'iyetler dahi yek-diğeriyle öylece te'sîs-i münâsebet ve muâşerete mecbûr ve muhtâctır. Tabî ü'l-husûl olan şu ihtilât ve münâsebât ise, cem'iyât-ı muhtelifenin mahsûsât-ı medeniyesinden olan bir takım âdât ve ahlâkın beyinlerinde intikal ve intişârına sebep olur.”*³⁴

Bu yazılarda Türk kadını ile Avrupalı kadınlar karşılaştırılarak alafranga yaşam tarzında yanlış algılanan noktalar eleştirilir:

*“Her gün görüldüğü gibi milel-i sâireye mensûb kadınların -kostümleri- pek sâde, ârâyîşten âzâdedir. En kibârının elbisesi de böyledir. Ağır kumaşdan yapılan -yaptırılan demiyorum- elbiseler de pek sâdedir. Bizde ise bütün bütün başka... Biz zîneti hüsn-i tabîata tatbîk etmiyoruz... Elbiselerimizi ne kadar ziyâde kordele ve dantelalarla süslendirirsek o kadar süslü olur zannediyoruz. Âdetâ para sarfetmekte yek-diğeriyle rekâbet ediyoruz. Frenklerde kibâr hanımlar evin umûr ve husûsâtını der-uhde ederek hüsn-i idâreye çalışıyor.. Elbiselerini kendileri biçiyor, dikeyor.. Te'mîn-i idâreye muvaffak oluyor...”*³⁵

Bir kadının güzel giyinmesinin gerekli olduğu, ancak bunun ev ekonomisine uygun olarak yapılması gerektiği *“Bir kadının hüsn-i tabîat üzere giyinmesi elzemse de bizler elbise için servetimizin fevkinde sarfiyâta bulunuyoruz. Zarîf görüneceğiz diye Avrupa'nın her nev' kumaşını gayet fâhiş fiâtlarla satın alıp ma'lûmât-ı dâhiliyemizi de körleştiriyoruz. Bu hâlimiz elbette her ehl-i tedkik nazarında şâyân-ı muâhezeder. Kıyâfetlerini taklîd ettiğimiz madamlardan niçin ibret almıyoruz? Onlar modası geçmiş*

³³ Hanımlara Mahsûs Gazete, Mehmed Hilmi, “Hanımlara Vesâyâ-yı Sıhhiyye”, S. 167 (18 Haziran 1314), s. 1.

³⁴ Hanımlara Mahsûs Gazete, Mehmed Hilmi, Agm., s. 1.

³⁵ Hanımlara Mahsûs Gazete, Zekiye, “Yine Moda”, S. 149 (29 Kânûn-ı Evvel 1313), s. 4.

elbiselerini türlü türlü biçimlere ifrâğ ediyorlar, eskilerini ta'mîr eyliyorlar. Bizim gibi her moda değıştikçe yeni elbise yapmıyorlar."³⁶ sözleriyle ifade edilmektedir.

Ayrıca bu yazılarda Avrupalı kadınların kendi ülkelerinde üretilen malları kullandıklarına dikkat çekilir. Bizde de yerli malların kullanılması istenir: *"Vele her moda değıştikçe kumaş alsalar bile paralarını yine kendi memleketlerinin fabrikalarına bırakıyorlar. Bu hâlde dahi tasarruf ve isrâf şâibesiyile bağrışıyorlar. Bizler ise Avrupa'nın kumaşlarını modistlerin yed-i maharetlerine tevdi' ederek, birçok isrâfâtla beraber son moda elbiseler iktizâ ediyoruz. Bâri giydığımız fistanları kendimiz dikmiş olsa masrafı bir dereceye kadar tahfif etmiş olurduk. Dikiş ve biçimde de iktidârımız artardı."*³⁷

Kadınların ev idaresinde dikkat etmesi gereken noktalar şu cümlelerle ifade edilir: *"Biz dâimâ servetimizle mütenâsib sûrette giyinmeliyiz, mutlaka giydiklerimizi kendimiz dikmeliyiz, bir hanımefendinin dikiş dikmekle, hizmet görmekle kadri tenezzül etmez. Belki teâlî eder. Daha doğrusu modaya hiç de tebaiyyet etmemeliyiz. "Yeni moda esvâblar acaba nasıldır?" diye düşünmekle sarfedeceğimiz evkat-ı muazzemimizi, umûr-ı beytiyyemizi hüsn-i idâre etmeye, bu ilimde vukuf-ı tam hâsıl eylemeğe, evlâdlarımızın terbiye ve tahsiline hasredelim... Yeni biçim ve süslü elbise giymekle hâsıl olacak zevk pek muvakkattır. Bahtiyâr olmak içinse saâdet-i aile lâzımdır. Aile saâdetini mahveden şeylerin başlıcası zaid masrafların ihtiyârıyla modaya tatbik-i hareket etmeleri, umûr-i idâreye vukufsuzluk sebebiyle vâlideliğini ve aile reiselîğini hakkıyla ifâ edememeleridir. Muhterem hemşîrelerim, modaya tebaiyyettense maddî ve ma'nevî kesb-i füyûzât etmeğe çalışarak medeniyet-i İslâmiyyenin ahlâk-ı hasene ile, ulûm ve fûnûnun terakkisine hâdim olduğunu cihâna gösterelim!"*³⁸

Bu yazılarda dış görünüşe aşırı önem vermektense kadının kendini yetiştirmesi gerekliliği üzerinde durulmuş, bir takım tekliflerde bulunulmuştur.

II. Toplumda Kadın

Daha önce belirtildiği gibi, Tanzimat'la birlikte Osmanlı kadınlarının toplum hayatındaki konuları bir problem olarak ele alınmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadının sosyo-ekonomik ve kültürel hakları konusu gündeme gelmiştir.

³⁶ Hanımlara Mahsûs Gazete, Zekiye, Agm., s. 3-4.

³⁷ Hanımlara Mahsûs Gazete, Zekiye, "Moda Hakkında Birkaç Söz", S.150 (5 Şubat 1313), s.4.

³⁸ Hanımlara Mahsûs Gazete, Zekiye, Agm., s.4

Osmanlı geleneksel aile hayatında ailenin geçimini sağlamak erkeğin göreviydi. Dolayısıyla kadınların meslek edinme gibi bir kaygısı yoktu. Zaten kadınların iş hayatına atılmaları toplumca benimsenip hoş karşılanan bir tutum da değildi. Ancak değişen hayat şartları ister istemez kadınları kamusal alana itti. Savaşlarda eş ve oğulların kaybedilmesi ve dolayısıyla ailenin yoksullaşması karşısında kadının çalışması bir zorunluluk hâlini aldı. Bu yüzden sıbyan mektepleri dışında gidecek okulları olmayan kız çocukları için ilk kez bu dönemde meslek okulları açıldı. Toplumun geri kalmışlığıyla kadınların eğitimsizliği arasında ilişki de ilk kez bu dönemde kuruldu. Artık kadınların “*terakki ve tealileri*”nin sağlanmasının gerekliliği kabul edilen bir gerçektir. Çünkü kadın ilerlemedikçe toplumun ilerlemesi mümkün olmayacaktır. Hanımlara Mahsûs Gazete’de yayınlanan birçok makalede de buna dikkat çekilir:

“Bir memlekette her türlü terakkiyâtın ayârı, kemâlât-ı medeniyedir. Fakat derece-i temeddünün en doğru ayârı kadınların tekâmülû arasında mevcûd olan râbıta ve nisbet bunda şüphe bırakmıyor. Medeniyet-i İslâmiyenin en parlak devirlerini teşkil eden asırlar ale-l-umûm bir çok âsâr-ı ilmiyye ve kemâlât-ı medeniyeye ile mümtâz olmakla beraber ale-l-husûs nevâdir-i dehâ arasında fevk-al-âde kadınların vücûduyla da şâyân-ı dikkattir; lâkin her ne vechle olursa olsun terakkinin vuku’u tadrîcî olmak ile mümkündür. Onun için terakkiyâtın edvâr-ı müteâkbesi arasında kat’î bir râbıta vardır ve kadınların derece-i terbiye ve terakkisi mensûb oldukları hey’etin terbiye ve terakkisine mutlaka tâbi’ ve merbûttur. Binâen aleyh bir memlekette terbiyeli ve ma’lûmâtlı kadınların tekessür ettiği görüldükçe şüphesiz o memlekette kemâlât-ı medeniyeyi iktizâ ettiren sebeplerin çoğalmakta olduğuna kani’ olmamak mümkün olamaz.”³⁹

Erkek olsun, kadın olsun insan iyi ve varlıklı bir yaşam sürmeyi arzu eder. Kadının meslek sahibi olması, ekonomik özgürlüğünü kazanması, toplumda iyi bir konumda olması doğal olarak yaşam standardını da yükseltecektir.

Geçen zaman içerisinde kadınların önce eğitim, sonra ekonomik özgürlük, en son da seçme ve seçilme hakkı istediklerini görmekteyiz. İyi bir eş, iyi bir anne olmanın dışında bir “benlik”e sahip olduğunu keşfeden Osmanlı kadını, toplumsal hayatta da kendini kanıtlamayı ve aktif bir güç olmayı amaçlamış, bunu başarabilmek için çalışmıştır. Hanımlara Mahsûs Gazete’de yayınlanan yazılarda Avrupa’dan örnekler verilerek Osmanlı

³⁹ Hanımlara Mahsûs Gazete, Ayşe Sıdika, “Usûl-i Ta’lîm ve Terbiye”, S. 138 (13 Teşrîn-i Sâni 1313), s.2.

kadınının da Avrupalı kadınlar gibi sosyal hayatta yer almalarının imkânsız olmadığı vurgulanır: “Avrupa’da dahi –her gün gazetelerde okuduğumuz istatistiklerden anlaşıldığı üzere -pek çok kadınlar fûnûn ve sanâyi’-i mütenevviâda müntehîlik derecesini ihrâz etmekte ve hükûmât, me’mûriyyet ve hizmetlerinde istihdâm olunmaktadırlar. Bu hakâyık göz önündeyken nisvânın fûnûndan bir şey anlayamayacaklarını iddiâ edenler, yine tekrâr ederim, ne dediklerini bilmeyenlerdir... Fakat çalışılırsa ne elde edilmez? Avrupa ve Amerika kadınları başka bir fitratta mı doğmuşlar? Nisvân-ı Osmâniyye’nin onlardan mutlaka farklı doğacaklarına dâir bir kânûn-ı lâ-yetegayyer-i tabîi mi vardır? Dimâğın fa’âliyyet ile büyüdüğü bugün müsbit değil midir?”⁴⁰

Bu cümlelerle Avrupa ve Amerika’da kadınların meslek sahibi olarak toplumsal yaşamda yerlerini aldıkları istatistiksel değerlere dayanılarak verilmekte, Osmanlı kadınının da bunu başaracak güçte olduğu vurgulanmaktadır. Ancak bu dönemde kadının meslek sahibi olmakla birlikte erkeklerle aynı işlerde görev alabileceği düşüncesinin yanlış olduğu üzerinde durulmaktadır. Feminizmin -yani kadınların hukuk-ı insâniyye ve medeniyyelerine nâiliyyetleri gayretinin- Avrupa ve Amerika da ifrât derecede olduğu belirtilir. Bu konuda Amerika’daki bazı uygulamaların yanlışlığına dikkat çekilir.

“Terakkiyât-ı nisvâniyyenin en ziyâde bi-l-fi’l müşâhede edildiği yer Amerika’dır... Kadınlar şimdi de zâbitaya kaydolunuyor. Âdi zabtiyyeler gibi kadınlar da âsâyişi te’mîn hizmetinde kullanılacak. Nöbet bekleyecekler, kol gezecekler, eşirrâyı tevkif eyleyecekler... Demek ki Kolorado hükûmeti dâhilinde zâbita me’mûrluğu i’tibâriyle ne kılık ve kıyâfetçe, ne de hakk ve imtiyâzca kadın ile erkek arasında hiç bir fark yoktur.”⁴¹

Bu yazılarda kadınların meslek sahibi olmaları konusunda kadının maddî ve manevî yaratılışının dikkate alınması gerektiğine işaret edilir. Kadın ve erkeğin aynı tabiatla yaratılmadığı, aralarında farklar bulunduğu ve görevlerinin de farklı olabileceği düşüncesi ileri sürülür:

Gelişme ve ilerlemenin kadının tabiatına aykırı olmaması ve kadınlığını kaybettirmemesi fikri savunulur. Kadın meslek sahibi olabilir, ancak erkeklerin yaptığı her işi yapması da yaratılış olarak mümkün değildir. O halde kadınların bedenlen, mizacen olan farklılıklarına dikkat edilmeli, ilerleme ve yükselme tabiata ve akla aykırı olmamalıdır: “İnsan her türlü terakkiyâta tarafdâr olabilir. Fakat âlemde her şeye bir hadd ta’yîni

⁴⁰ Hanımlara Mahsûs Gazete, E. Rasime, “Bizdeki Edebiyat Merâkına Dâir”, S. 179 (10 Eylül 1314), s. 4.

⁴¹ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, “Medenî Kadınlar”, S. 117 (19 Haziran 1313), s. 1

lâzımdır. Bu da akıl ve hikmet hudûdudur. Nisvânın terakkiyâta mazhariyyeti arzû olunur bir hâldir. Kadınların terakkisi ve tahsîl ve ta'lîmi sâyesinde bir milletin teâlisi te'mîn edilebilir bu da müsellemdir. Lâkin akıl ve hikmet şunu emreder ki her hangi noktada olursa olsun terakki, hâl ve mevki'e münâsib olmalı ve ihtiyâcât ve âdât ile tevâfuk eylemelidir. Bir kadın teşekkülât-ı bedeniyyesinin ve mizâc ve bünyesinin ve-l-hâsıl ahvâl-i tabîyyesinin sevkîyâtından ve dînin ve âdât-ı milliyyesinin emir ve îcâbından olan husûsâtı da müsâmaha edemez. Terakki bu dâire dâhilinde olmak bir emr-i zarûrîdir. Buna muvâfık olmayan terakkiyât mûcib-i menfaat değil, dâî'-i mazarrat ve belki müstelzem-i nedâmet olur.”⁴²

Hanımlara Mahsûs Gazete’de bütün bu tartışmalardan sonra kadının yavaş da olsa bir ilerleme kaydettiği, toplumsal hayatta daha aktif bir duruma gelmeye çalıştığı dikkati çekmektedir.

Toplum hayatı, kadın ve erkeklerin birlikte oluşturdukları bir bütündür. Bu hayatın bir cephesinde kadın diğer cephesinde de erkek vardır. Her biri kendine mahsûs alanlarda yer almak ve çalışmak suretiyle bu bütünün sağlıklı bir şekilde oluşumuna katkıda bulunurlar.

Hanımlara Mahsûs Gazete’de yer alan yazılarda toplum hayatında kadınların erkeklerle aynı işleri yapmaları yerine tabiatları ve mizaçları gereği yapabilecekleri işlerde görev almalarının ve bu görevlerin, kadının “aile “ içerisinde yukarıda işaret edilen yükümlülükleri yerine getirmesine engel teşkil etmeyecek surette olması gerektiği savunulur.

Kadının çalışma hayatına girmesi ve söz sahibi olması yolunda ileri sürülen fikirlere rağmen, o dönemde kadınların ancak sanat ve edebiyat alanında kendilerini kanıtlayabildiklerine rastlıyoruz. Ancak bu kadınların da üst tabakadan gelen beylerin, paşaların konaklarında özel eğitimlerle yetiştirilenler arasından çıktığı dikkati çekmektedir. Hanımlara Mahsûs Gazete’de kadın yazarların başarısı şu cümlelerle ifade edilmektedir: “*Pek az zaman zarfında gazetemizin gösterdiği terakki şâyân-ı hayret bir dereceyi buldu. ... Bu sahîfelerimizi tezyîn eden o rengîn fikirler, o dil-nişîn hayâller, bediâlar evlâdının beşiğini sallayan, zevcinin hayatını tanzîm eden, evinin amâl-i rûz-merresine nezâret eyleyen kadınlarındır... Onların da ricâl gibi düşünecek bir odası, okuyacak bir kitabı, yazacak bir fikri vardır. Kadınların mahfaza-ı zekâlarında öyle parlak zemînler bulunur ki pertev-simâyı bahâr kadar rengîn, evrâk-ı ezhâr kadar latîf, narindir.”⁴³*

⁴² Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Agm., s. 1.

⁴³ Hanımlara Mahsûs Gazete, E. Rasime, “Bizdeki Edebiyat Merâkına Dâir”, S. 179 (10 Eylül 1314), s. 4.

Hanımlara Mahsûs Gazete’de incelendiği kadarıyla dönem içerisinde kadınların sosyal yaşamda meslek sahibi olma noktasında fazla yer almadıkları görülmektedir. Yalnız yeni açılan kız okullarında kadın öğretmenlerin varlığından söz edilmektedir. “Avrupa’da olduğu gibi bugün pâ-y-i taht-ı saltanat-ı seniyyede erkekler derecesinde terbiyeyi ve şarkta dahi hemcinslerini derece-i âliye-i maârifte isâl edecek istidâdı hâiz kızlar yetişiyor. İşte bu da bu mektepte tadrîsi der-uhde eden müstaid-i muallimenin vücûduyla müdelleldir.”⁴⁴ Ayrıca E. Rasime Hanım tarafından yazılan bir yazıda kadınların yazar ve şair olma dışında diğer bilim dallarında da söz sahibi olabilecekleri, yazarlık ve şairlikte kendilerini kanıtladıkları, diğer alanlarda da bunu başarabilecek niteliklere sahip oldukları belirtilir.⁴⁵

Sonuç

Bu tespitlerden sonra diyebiliriz ki, 19. yüzyılda Osmanlı toplumunda kadın, yönümüzü çevirdiğimiz batı medeniyetinin etkisiyle değişen sosyal hayatın zorunlu bir neticesi olarak, yepyeni bir konuma gelir. Hatta medenî bir toplumun aslî bir ögesi olarak kabul edilir. Yaratılışına uygun bir kişiliğe sahip olmasının yanı sıra bilgili, birikimli, üretken ve etkili bir varlık olması gerektiği üzerinde durulur, kadının eğitimi temel problem olarak ele alınır. Çağa uygun çözüm yolları ileri sürülür. Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu olanaklar çerçevesinde birtakım uygulamalar gerçekleştirilir. Hanımlara Mahsûs Gazete’de de bu mesele üzerinde durulur. Gazetede yazılan yazılarda problemin çözümüne yönelik önerilerde bulunulur. Bu açıdan Hanımlara Mahsûs Gazete eğitim ve kültür tarihimiz için olduğu kadar kadının toplumsal konumunu tarihî açıdan inceleyenler için de önemli bir kaynak durumundadır.

Kaynakça

- DOĞRAMACI, Emel, Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1989
- DOĞAN, Mehmet, “Hanımlara Mahsûs Gazete”, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, Dergâh Yayınları, C. 4. İstanbul, 1981
- Fatma Aliye, Hayatttan Sahneler (Levâ-yih-i Hayat), (hızl. Tülay Geçtürk Demircioğlu), Boğaziçi Üniversitesi

⁴⁴ Hanımlara Mahsûs Gazete, İmzasız, Başlıksız, S. 102 (27 Şubat 1312), s.1.

⁴⁵ Hanımlara Mahsûs Gazete, E. Rasime. Agm., s. 4.

Komisyon,
Yayınevi, İstanbul, 2002
Eski Harfli Türkçe Kadın Dergileri Bibliyografyası,
İstanbul, 1992